

No, miltäs nyt tuntuu, urheilutoimittaja?

Kun Suomen hiihtomaine romahtaa, voivatko urheilutoimitukset tarkkailla huippu-urheilun kriisejä ulkopuolisina? Vai onko niin, että kun raportoinnin kohde muuttuu, myös raportoimisen rutiineja ja niiden taustalla olevia ajattelutapoja on tarkistettava?

Kohdistimme kysymyksen joukolle urheilutoimittajia. Tiedustelimme heiltä, mikä muuttui urheilutoimituksissa Lahden dopingtapausten jälkeen vai muuttuiko mikään.¹ Emme rajoittuneet kysymään vain niistä muutoksista, joita toimituksissa tehtiin, vaan kysyimme miten toimituksissa on käsitelty niiden omaa suhdetta Lahden tapahtumiin. Millaisissa tilanteissa asioista on keskusteltu ja miten?

Kyselyä on viitoittanut ajatus siitä, että arkisissa olosuhteissa toimittajien ammatillinen pohdiskelu keskittyy paljolti erilaisten kriisien käsittelyyn. Niiden yhteydessä toimittajat muotoilevat konkreettisesti kantaansa siihen, mitkä ovat journalismin tehtävät ja miten se niistä suoriutuu. Kykyä arvioida omaa työtä laajemmissa yhteiskunnallisissa yhteyksissä voi pitää yhtenä toimittajien ammattimaisuuden kriteerinä. Erittelemällä urheilutoimittajien kuvauksia toimitusten reagoinnin tavoista olemme siis yrittäneet saada otetta siitä, millaisille pohdiskeluille urheilutoimittajien ammatillinen identiteetti rakentuu.

Kaikki vastaajat eivät pitäneet tällaista kysymyksen asettelua lainkaan mielekkäänä. Jotkut kritisoivat avoimesti kyselyyn lataamiamme esioletuksia ja pitivät niitä toimitustyölle vieraina.

Alkuoletus [kiinnostus siihen, ovatko toimituskäytännöt muuttuneet] on hieman outo. Toimittaminen on toimittamista riippumatta siitä, minkä alan juttuja työstää. Toimittaminen on kaikesta huolimatta parhaimmillaan hyvien ja mahdollisimman totuudenmukaisten (mitä tuo nyt sitten tällaisessa subjektiivisessä maailmassa tarkoittaneekin) tarinoiden tarjoamista lukijoille, eikä silloin ole merkitystä sillä, mikä on aiheena. Hyvä juttu on hyvä juttu.

Vastauksessa myönnetään, että journalismissa toimitaan subjektiivisessa maailmassa, mutta ”hyvän” ja ”totuudenmukaisuuden” häilyvyys ei juurikaan vaikuta toimittajien työhön. Toimittaminen on toimittamista, ja hyvä juttu on hyvä juttu. Emme kuitenkaan halunneet tyytyä tähän.

Lahti painoi mieltä, mutta ei käytäntöä

Kyselyssä kävi ilmi, että Lahden tapahtumat ovat selvästi painaneet urheilutoimittajien mieltä. Toimittajien usko urheilun puhtauteen oli horjunut jo Martti Vainion dopingkäryn jälkeen vuonna 1984, ja epäluulo kohdistui jo ennen Lahden tapahtumia myös hiihtäjien käyttämiin keinoihin. Tästä huolimatta huomattavan moni myönsi pettyneensä karvaasti suomalaishiihtäjien jäätyä kiinni plasmanlaajentajien käytöstä. Silti harva piti dopingtapauksia yllätyksenä. Yllättävää oli vain se, että peräti kuusi suomalaishiihtäjää jäi kiinni samalla kertaa.

Toimittajat kuvasivat Lahden dopingskandaalia veret seisauttavaksi tapahtumaksi, joka heijastui myös toimittajien omiin mielentiloihin. Enemmistö tunnusti kokeneensa paha oloa. Kisojen vielä kestäessä ”ei viitsinyt edes lähteä kisamonttuun”. Jotkut sanoivat turhautuneensa työssään ja muuttuneensa entistä kyynisemmiksi etenkin hiihtoa mutta myös ylipäätään huippu-urheilua kohtaan. Toisaalta joillekin dopingtapaukset toivat ammatillisen hyvän olon tunteen. He arvioivat, että ne ovat lisänneet heidän kriittisyyttään ja jopa itsetuntoaan toimittajina.

Vastauksissa annetaan silti vain vähän viitteitä siitä, että asenteiden muuttuminen olisi heijastunut suoraan toimitusten työtapoihin. Yli kaksi kolmasosaa vastaajista kielsi, että heidän oman toimituksensa käytännöt olisivat muuttuneet mitenkään Lahden tapahtumien jälkeen. Monista vastaajista journalismin käytäntöjen ja niiden ulkopuolella tapahtuvien muutosten kytkeminen toisiinsa tuntui vieraalta. Yksi toimittaja käänsikin kysymyksen takaisin:

Mitään erityisiä toimintaohjeita ei ole laadittu. Miksi olisi?

Alle kolmanneksessa vastauksista kerrottiin, että toimintatavat ovat muuttuneet. Yksinkertaisimmillaan tällä viitattiin siihen, että kilpahiihdon osuus urheilujutuista on vähentynyt. Kun Suomen hiihdon terävin kärki joutui kilpailukieltoon, toimituksissa pääteltiin, ettei aihe enää kiinnosta edes urheilun aktiivisia seuraajia.

Lisäksi vastaajat toivat esiin, että urheilutoimittajat ovat tietoisesti lisänneet dopingin kriittistä käsittelyä tiivistämällä yhteistyötä uutistoimitusten ja rikostoimittajien kanssa. Näin tiedotusvälineet ovat pitäneet dopingteemaa esillä ja hakeneet siihen uusia näkökulmia. Vielä konkreettisempi osoitus käytäntöjen tietoisesta – joskin varsin ohuesta – muuttamisesta sisältyy seuraavaan sitaattiin:

Jälkijuttuja on tehty. Lisäksi kaksi tai kolme perätöntä vihjettä on tarkastettu maita ja mantuja myöten. Ennen Lahden tapauksia emme olisi reagoineet nimettömiin ilmiantoihin lainkaan.

Esimerkki havainnollistaa hyvin, kuinka toimituksen sisällä tehtävät muutokset eivät aina välttämättä näy yleisölle saakka. Aina muutosten näkeminen ei ole helppoa toimittajille itselleenkaan. Jotkut vastaajat antoivat ymmärtää, että Lahden tapahtumien seurauksia on luettava rivien välistä. Muutoksia on tehty, mutta niitä ei ole toimituksissa virallisesti perusteltu tai edes liitetty dopingtapauksiin.

Ohjeita ei tullut, mutta rivien välit kertovat kaiken: Hiihtomatkat ja juttuaiheet menivät kiven alle, Salt Lake Cityn miehityksestä vaihdettiin heti hiihtotoimittaja yleismieheen. (...) Kun hiihtojoukkue palasi [leiriltä] Salt Lake Citystä, infoon lähetettiin kyllä toimittaja, mutta vain hankkimaan tietoja paikallisista oloista. Hiihtojoukkueen kuulumisia ja mielipiteitä ei tarvinnut raportoida.

Sitaatista voi päätellä, että ratkaisut on tehty tietoisesti. Sen sijaan siitä ei käy ilmi, millaisessa tilanteessa toimituksen menettelytavoista on päätetty ja keitä sen yhteydessä on kuunneltu.

Mykkäkoulusta julkiseen arviointiin

Se, että muutokset urheilutoimitusten käytännöissä ovat olleet kohtuullisen pieniä tai vaikeasti havaittavia, ohjaa huomion siihen, miten Lahden tapauksista on toimituksissa keskusteltu. Olemme johtaneet aineistosta viisi ammattillisen pohdinnan paikkaa tai tasoa, joissa keskustelua on käyty tai olisi voitu käydä. Nimitämme näitä tasoja *mykkäkouluksi*, *kahvipöytäkeskusteluksi*, *pala-veripuheeksi*, *puolijulkiseksi itsetutkiskeluksi* ja *julkiseksi arvioinniksi*. Havainnollistamme näitä tasoja muutamilla sitaateilla.

Mykkäkoulussa on kyse siitä, että aiheesta keskustelemista on toimituksessa vältely eri tavoin, vaikkapa uppoutumalla muiden aiheiden hoitamiseen tai vetämällä dopingkysymyksessä tietoisena matalaa profiilia. Tällainen linja ei näytä tyydyttäneen kaikkia toimittajia. Yksi vastaajista antoi ymmärtää, että jos aiheesta olisi keskusteltu toimituksessa avoimesti, sen suorituskin kestäisi paremmin jälkitarkastelua.

Kun vyyhti alkoi purkaantua, olisi toimintatavoista ja muusta pitänyt pitää heti palaveri. Nyt reagoimme asioihin vain silloin, kun uutta tietoa tuli muilta tiedotusvälineiltä – hyvä jos silloinkaan. Hävettää oman urheiluosaston puolesta.

Mykkäkoulusta ei voi silti vastausten perusteella puhua kovin kirjaimellisesti. Siihen aineistossa viittaa oikeastaan vain yksi tapaus, jossa kyselyyn vastannut toimittaja sanoi kadottaneensa puheyhteyden yhteen toimituksen avustajaan siksi, että heillä oli erilaiset näkemykset Lahden tapauksen merkityksestä.

Kahvipöytäkeskustelussa dopingtapahtumia on punnittu avoimemmin, mutta tätä pohdiskelua on yleensä käyty erillään toimituksen työstä ja sen koordinoinnista. Asiasta on taitettu peistä värikkäästikin, mutta samalla tietoisena siitä, että keskustelulla ei varsinaisesti pyritä mihinkään eikä kahvipöydässä esitetyillä näkemyksillä ole välittömiä seurauksia.

[Keskustelu oli] huuleneittoa vakavasta asiasta, mitä tänään tulee esiin.

Kahvipöydässä urheilutoimittaja puhuu Lahden tapahtumista kuin kuka tahansa penkkiurheilija. Tässä asemassa on luontevaa, että keskustelussa huomio kohdistuu pikemminkin urheilijoiden ja urheilujohtajien kuin toimituksen tekemisiin. Tosin naapurilehden tai kilpailevan kanavan kollegan arvostelu saattoi olla poikkeus tästä säännöstä. Erityisesti Lahden tapauksen jälkeen kiinnijääneiden urheilijoiden ymmärtäjiksi mielletyt toimittajat joutuivat todennäköisesti tauon pitäjien hampaisiin.

[Toimittaja X] on aina huippusuoritus. Ihan kaikessa yliampumisessa.

Palaveripuheessa Lahden tapahtumat liittyvät konkreettisesti toimituksen arkiseen päätöksentekoon. Palaverin ideaa(lin) kuuluu, että toimituksen valinnoista keskustellaan ja että keskustelun tulokset ohjaavat toimituksen työtä. Urheilutoimittajien vastausten perusteella palaverissa keskityttiin tekniiseen koordinointiin ja tilannekohtaiseen palautteeseen.

Keskustelut olivat luonteeltaan journalistisia tyyliin, miten jatkamme tätä asiaa, mitä puolta painotamme, mikä on uutiskärki, mikä pääjuttu.

Teknisyys selittyi paljolti toimitusten kiireisellä työtahdilla. Tästä huolimatta voisi ajatella, että jokapäiväisissä valinnoissa ei voida täysin sivuuttaa periaatteellisempiakin kysymyksiä. Lahden tapauksessa periaatteiden sivuuttaminen näytti kuitenkin onnistuneen.

Siinä missä periaatteellinen keskustelu jäi palaverissa teknisten yksityiskohtien varjoon, *puolijulkisessa itsetutkiskelussa* on kyse siitä, että Lahden tapahtumia pyritään suhteuttamaan toimituksen omaan toimintaan. Siinä perätään mm. toimittajien työn moraalista pohjaa ja heidän vastuutaan yleisölle. Tällaisia asioita pohdiskellaan ensisijaisesti toimituksen seinien sisällä, mutta toimituksen arkisen työn ulkopuolella.

Kyselyssä puolijulkista itsetutkiskelua näkyi esimerkiksi hiukan juhlapuheenomaisina vakuutteluina siitä, että urheilujournalismin ei tulisi kiillottaa huippu-urheilun imagoa vaan sen pitäisi pyrkiä *”pinnan läpi syvemmälle”*. Joissakin vastauksissa pysähdyttiin konkreettisesti miettimään, pitäisikö toimittajien pystyä tulevaisuudessa karistamaan Lahden kokemukset taka-alalle ja olisiko tällainen menettely eettisesti perusteltua.

Tapahtumat saattoivat nostaa esiin kysymyksen, miten seuraavalla kerralla pystyy ns. hehkuttamaan Suomen voittaessa vai lipsahtaako ymmärrettävästi mieleen, että lopultahan järjestys päätetään dopingtestissä. Onko enää edes sallittua riemuita suomalaisten voitoista, jos kaiken taustalla kuitenkin on vilpillinen järjestelmä?

Toimittajien vastauksissa puolijulkinen itsetutkiskelu pysähtyy tähän. He esittävät retorisia kysymyksiä, joihin eivät itse koe tarvetta vastata tai joihin eivät itse kykene vastaamaan.

Julkisella arvioinnilla tarkoitamme sitä, että urheilujournalismin itsetutkiskelua avataan tietoisesti toimitusten seinien ulkopuolelle. Malliesimerkki tästä olisi journalismin oman suorituksen avoin erittely urheilusivuilla tai -lähetyksissä: mitä on tullut tehdyksi, mitä on jäänyt kysymättä ja miksi? (vrt. kuitenkin Kalle Virtapohja edellä.)

Toimittajien vastausten perusteella tällaista ei ole harrastettu lainkaan omissa välineissä. Myös toimittajajärjestöjen sisäisissä tilaisuuksissa ja julkaisuissa vertaiskriittikkiä on esiintynyt verrattain vähän.

Journalisti-lehdessä aiheesta ovat virittäneet keskustelua ennen muuta lehden omat toimittajat. Urheilutoimittajat ovat olleet aktiivisesti äänessä vain

yhdessä haastattelujutussa.² Urheilutoimittajien oma lehti, *Fair Play* (3.11.2001) julkaisi toimittaja Timo Huotisen alustuksen, jonka hän piti Helsingin urheilutoimittajien dopingseminaarissa. Siinä Huotinen ilmoitti suomalaisen toimittajakunnan edustajana häpeävänsä:

Emme anna anteeksi väärin tehneille, sanoipa heidän mutsinsa äidinkaudella ymmärrettävästi toista. (...) Ymmärrän suomalaista Hiihto-Niiloa, jolle on tullut pitkäaikaisiin hiihtäjiin suorastaan ystävyys-suhde. He tuntevat itsensä oikeutetusti kusetetuiksi, heille on valehdeltu päin naamaa. He eivät voi uskoa enää näihin urheilijoihin.

Huotisen avoin vuodatus ei jätä epäselväksi, kuinka raskaasti hän on dopingtapaukset kokenut. Sen sijaan sitaatti ei paljasta, ketä hän oikeastaan tarkoittaa puhuessaan Hiihto-Niiloista: penkkiurheilijoita vai urheilutoimittajia? Jos kyse on urheilutoimittajista, on vaikea ajatella, että Lahden tapahtumat eivät heijastuisi mitenkään urheilujournalismin käytäntöihin.

Seuraavaa kriisiä odotellessa?

Muuttivatko Lahden dopingtapaukset urheilutoimitusten käytäntöjä vai eivät? Kyselyssä esiin nousseet muutokset olivat ennen kaikkea ohuita ja julki-lausumattomia. Dopingteemasta pyrittiin tekemään enemmän juttuja, niihin haettiin uusia näkökulmia ja toimituksen kuulemia vihjeitä alettiin tarkastaa entistä useammin. Enemmistö vastaajista oli kuitenkin sitä mieltä, että hiihtourheilu on muuttunut, mutta urheilujournalismin käytännöt eivät.

Lahden tapahtumat kouraisivat syvältä toimittajien psyykeä, mutta asiasta on keskusteltu toimituksissa varsin vähän. Enimmäkseen toimittajat ovat käyneet aiheesta joko vapaata keskustelua kahvipöydissä tai sitten he ovat tarkastelleet asiaa tekniseltä kannalta toimituspalaverissa. Tällaisia arvioita esiintyy parissakymmenessä vastauksessa. Itsetutkiskelua toimituksissa on kyselyn mukaan harrastettu jonkin verran. Sen sijaan journalismin osuutta Lahden tapahtumissa ei ole juurikaan puitu julkisesti.

Kyselyä ja sen tulosten analysointia on kehystännyt yksinkertainen ajatus siitä, että journalismi ei elä irrallaan ympäröivästä maailmasta. Tämä koskee myös urheilujournalismia. Jos asiat journalismin ympärillä muuttuvat, myös journalismi muuttuu tavalla tai toisella. Tästä seuraa haaste urheilutoimittajille: mitä paremmin he kykenevät arvioimaan omaa työtään laajemmissa yh-

teiskunnallisissa yhteyksissä, sitä erottelukykyisemmin he kykenevät kuvaamaan ja analysoimaan urheilun ilmiöitä.

Urheilutoimittajat voivat kyetä tähän ilman vetäytymisseminaareja, toimituksen muistioita ja julkista itsetilitystäkin. Eri tasoilla käytävistä keskusteluista ei voi olla haittaakaan. Muilla journalismin lohkoilla – esimerkiksi ulkomaan journalismissa – ammatillisella keskustelulla on luultavasti pidemmät perinteet kuin urheilujournalismissa. Ulkomaan journalismissa keskustelua ovat usein potkineet liikkeelle ammatissa koetut poikkeukselliset tapahtumat, kuten Persianlahden sota vuonna 1991 ja syyskuun 11. päivän terrori-iskut vuonna 2001.

Lahden tapahtumat on yleisesti tulkittu suomalaisen hiihdon ja huippu-urheilun kriisiksi. Ilmeisesti ne eivät sittenkään koskettaneet urheilujournalismia riittävän läheltä. Muutama kyselyymme vastannut toimittaja katsoi aiheelliseksi kysyä retorisesti: *”Ei kai Lahden tapaus nyt mikään mullistava asia ollut?”* [esimerkiksi syyskuun 11. päivän rinnalla.]

Mikähän olisi sitten sellainen skandaali, jossa urheilutoimittajat näkisivät syyn tarkastella myös omaa osuuttaan tapahtumissa?

YTM Kari Koljonen ja YTT Heikki Heikkilä ovat Tampereen yliopiston Journalismin tutkimusyksikön tutkijoita.

Viitteet

- 1 Lähetimme lokakuussa 2001 sähköpostikyselyn 30 urheilutoimittajalle. Kyselyssä tiedusteltiin, millaista ammatillista keskustelua urheilutoimituksissa on käyty Lahden tapauksen jälkeen, millaisia muutoksia toimitusten työtavoissa on tapahtunut ja miten vastaajat itse arvioivat dopingkohun aiheuttamia seurauksia. Kyselyn saaneista toimittajista 23 vastasi kysymyksiin.
- 2 Journalisti-lehdessä julkaistiin vuonna 2001 Lahden tapausten jälkeen yhteensä 16 dopingtapaukseen liittyvää kirjoitusta. Näistä 13 on kolumneja, pakinoita tai yleisönosastokirjoituksia. Seminaareja referoitiin kahdessa jutussa.